

Cesta příběhů

metodická příručka na podporu čtenářství romské mládeže
ze socioekonomicky znevýhodněného a kulturně
odlišného prostředí

Cesta příběhů

**Metodická příručka na podporu
čtenářství romské mládeže
ze socioekonomicky znevýhodněného
kulturně odlišného prostředí**

Příručka je určena pro učitele a učitelky, vychovatele a vychovatelky a vedoucí mimoškolních klubů a kroužků. Obsahuje shrnutí zkušeností, námětů a tipů z praxe mimoškolních čtenářských klubů realizovaných v rámci stejnojmenného projektu.

Dříve si Romové vyprávěli. Scházeli se a vyprávěli si. Dnes se dívají na televizi nebo surfují po internetu. Ale mohli by si zase vyprávět nebo vzájemně předčítat. Nebo si sami číst...

Romská mládež si velmi uvědomuje vlastní identitu. K tradičnímu romství patřilo i vyprávění. Všichni mladí lidé, kteří se účastnili našich čtenářských klubů, jsou potomci Romů ze slovenských osad, kde se vyprávělo odjakživa. Co kdybychom se pokusili tuto tradici obnovit? Od vyprávění pak může vést cesta k dramatizaci příběhů, scénickému čtení, výrazovému předčítání až k „obyčejnému“ předčítání a samostatnému čtení.

Obsah

Úvod	3
Východiska	4
Čtenářská gramotnost	5
Čtení a romská kultura	6
Tradice vyprávění příběhů	7
Tipy k realizaci čtenářských klubů	9
Cíle a očekávané dopady	9
Role lektorů a lektorek	10
Získání teenagerů do klubu, motivace	10
Předčítání	12
Výběr knížek k předčítání	14
Díla romských autorů a autorek	18
Četba jako východisko k diskusi	21
Předčítání mladším spolužákům	24
Propojení četby s praktickými činnostmi	26
Prostředí	28
Doprovodné programy	29
Dokumentární film KNIHA KLAUDIE	32
Další tipy	33
Závěr	39

Kniha Klaudivie

pohádka z filmu	42
Mimoškolní čtenářské kluby pro romskou mládež – metodika	46

Úvod

Po dobu více než dvou let, od února 2017 do června 2019, se v devíti základních školách na Moravě a jednom dětském domově v severních Čechách pravidelně po vyučování scházely skupinky romských chlapců a dívek se svými učitelkami a učiteli nebo s externími lektorkami a lektory, aby si společně četli a předčítali ze zajímavých knížek.

Tyto mimoškolní čtenářské kluby se konaly v rámci projektu „Cesta příběhů“ podpořeného z Operačního programu Výzkum, vývoj a vzdělávání, výzva „Gramotnosti“. Do projektu byly zapojeny základní školy ve městech Bohumín, Brno, Bruntál, Jihlava, Karviná, Prostějov, Přerov, Valašské Meziříčí a Vysoké Mýto a dětský domov Tisá. V rámci projektu se uskutečnilo 327 lekcí čtenářských klubů, kterých se pravidelně účastnilo 135 romských žáků a žákyň. Cílem práce v klubech bylo podpořit čtenářskou gramotnost romských teenagerů. Nemělo jít o doučování nebo výuku čtení, ale o budování vztahu k četbě a ke knížkám, o podporu čtenářství. Náplní činnosti v klubech bylo společné předčítání z vybraných knížek doplněné o různorodé doprovodné programy.

Z každé lekce klubu lektori a lektorky pořizovali záznamy. Jejich zjištění, zkušenosti, náměty a doporučení nyní předkládáme k využití všem zájemcům.

Východiska

Čtenářská gramotnost

Význam čtenářské gramotnosti ve smyslu „porozumění psanému textu, používání psaného textu a přemýšlení o něm za účelem dosažení cílů jedince, rozvoje jeho vědomostí a potenciálu a za účelem jeho aktivní účasti ve společnosti“ (dle České školní inspekce) a význam čtení jako nástroje dalšího vzdělávání je v současné době zcela klíčový. Lidé s rozvinutou čtenářskou gramotností mají obvykle vyšší sebevědomí, lepší zdravotní stav, uspokojivější zaměstnání a vyšší mzdu než lidé s gramotností nízkou. Rizikem nízké čtenářské gramotnosti jsou ohroženy nejčastěji osoby z odlišného kulturního prostředí, lidé s nízkým vzděláním a nízkou kvalifikací, sociálně slabí. Velká část romských žáků a žákyň patří mezi osoby ohrožené tímto rizikem. Rozdíl ve výsledcích testů čtenářské gramotnosti mezi romskými a neromskými žáky je značný. Romští žáci dosahují v průměru o jednu třetinu nižšího bodového zisku než ostatní. Znevýhodnění způsobené vlivem prostředí může být tak závažné, že bez vyrovnávacích opatření hrozí romským žákům snížená úroveň nejen čtenářské, ale také funkční gramotnosti, se všemi dopady na pozdější uplatnění na trhu práce a sociální začlenění. Z těchto poznatků vyplývá potřeba výrazné podpory romských žáků a žákyň ve všech dovednostech souvisejících se čtenářskou gramotností, ale také ve vztahu ke čtení jako takovému. Potřebu rozvíjet jazykovou kompetenci romských žáků a žákyň v češtině, tedy i schopnost čtení s porozuměním, uvádí také Strategie romské integrace do roku 2020. Jednou z cest je doplnění školní výuky o smysluplné mimoškolní aktivity, jež mohou být zdrojem motivace a přinést nové zkušenosti a podněty.

Čtení a romská kultura

„Romové nečtou, a když, tak jenom Blesk.“ Četba knížek není součástí tradiční romské kultury. Je prokázán významný vliv domácího prostředí na čtenářskou gramotnost dětí a mládeže obecně, tedy vliv faktorů, jako je počet a dostupnost knih v domácnosti, čtenářské návyky rodiny, vztah ke čtení, společné čtení rodičů s dětmi. Navzdory faktu, že vztah romských rodin ke vzdělání se pomalu mění, stále platí, že průměrná tradiční romská rodina nemá o „neromské“ vzdělávání (čtení a vztah ke knihám je jeho nedílnou součástí) svého dítěte dostatečný zájem a není schopna dítě v jeho školní práci podporovat.

„Neromské“ vzdělávání, tolik potřebné k uplatnění v majoritní společnosti a na trhu práce, je stále ještě chápáno jako cizorodý prvek, nevýznamný, nebo dokonce nebezpečný. Jeho přijetím totiž dítě ztrácí své romství, vzdaluje se své komunitě a jejím hodnotám. Stále také platí, že průměrná romská rodina obvykle hovoří romským etnolektem češtiny, který je jazykově chudý, a děti tak nejsou pro četbu v českém jazyce vybaveny ani jazykově. Navíc čím je dítě starší, tím více se zájem rodičů o spolupráci se školou snižuje. Není to projev nezájmu o dítě, ale spíše přesvědčení, že dítě je již dost velké na to, aby plnilo v rámci rodiny jiné úlohy.

Významnou roli hraje také hmotná situace rodin a z ní vyplývající podmínky pro školní přípravu a další vzdělávání. Všechny tyto faktory vedou k nezájmu o četbu až k odporu k četbě. Úroveň čtenářské gramotnosti u romské mládeže je nízká a bez podpory zvenčí není reálné dosáhnout pozitivní změny. Klíčovou roli v podpoře čtenářství u romských dětí a mládeže tedy nehraje rodina, ale škola nebo školou podporované mimoškolní aktivity.

*„Většina žáků se přiznává k tomu,
že vlastně nikdy žádnou knihu nedočetli
do konce.“*

*„Od dětí jsem se dozvěděla,
že jim pohádky doma nikdo
nevpráví a ani nečte.“*

*„Na otázku „Kdo vůbec nečte“
se zvedl les rukou.
Čtení evidentně není IN.“*

*„Prý si při prvním pohledu řekl,
že je to tak dlouhé, že to ani nebude číst.
Jednalo se přitom o text
o rozsahu asi šesti řádků.“*

Tradice vyprávění příběhů

Na rozdíl od četby psané literatury je ústní vyprávění příběhů společné všem lidem napříč kulturami, zeměmi i věky.

I Romové mají své příběhy a své vypravěče. Ústní slovesnost a vyprávění bylo vždy součástí romského světa a dobří vypravěči byli vysoce ceněni.

Takto na slavné vypravěče vzpomíná anonymní romská autorka: *„O papus sas baro paramisaris! Dědeček byl výbor-
ný vypravěč. Dvakrát třikrát do týdne se Romové scházeli ve
velkém domě na pohádky. Velký dům se říkalo Gonovu domu.
Gono kšeftoval, postavil si dům z cihel. Jediný cihlový dům
v osadě. Tam se shromažďovali všichni muži, a i ženy přichá-
zely poslouchat pohádky. Nás děti vyháněli, abychom nerušily,*

ale když jsme byly potichu, trpěli nás uvnitř. Já seděla na zemi, schovávala jsem se dědečkovi pod nohama a poslouchala jsem jeho pohádky. Romové ho poslouchali jako Pána Boha. Smáli se, plakali, vykřikovali „joj!“ – a hlas mého dědečka se rozléhal jako zvon, ale chvílemi ztichl a byl slyšet, jenom jako když moucha chodí po strunách houslí nebo když suchý lístek šelestí ve větru.“ (O čem si povídali dědeček s Tibim, Čalo vodi/Sytá duše, antologie prozaických textů romských autorů z ČR, vydalo Muzeum romské kultury v Brně roku 2007).

A takto vzpomíná romský spisovatel Gejza Demeter:

*„Poslouchej, to bylo takhle. Kdysi se Romové scházeli, aby nebyli sami. Deset rodin nebo tři rodiny. Scházeli se v jednom domě a v létě seděli jen venku na dvorku a vyprávěli si. A když někdo uměl vyprávět dobře, tak často až z druhé, třetí vesnice přicházeli. Vědělo se, támhle se v neděli budou vyprávět pohádky, a až cizí Romové přicházeli. A takový slavný vypravěč byl můj dědeček. „A teď, Jaňu, povídej!“
„No a co mám povídat?“ „No vyprávěj o Kindil sip Ilona,“
a on začal vyprávět pohádku o Kindil sip Ilona. Začal například v deset hodin večer, a až do rána neřekl ani desetinu. Ta pohádka se vyprávěla i celý týden. Jedna pohádka. A ne, že se jen vyprávěla. Vypravěč vyskakoval, zpíval, tančil, o čem vyprávěl, co dělal hlavní hrdina, dělal i on. Bil se s drakem, díval se na něj, skočil na něj. Nemluvil o drakovi. Když mluvil, v tu chvíli sám byl ten drak.“ (rozhovor s Gejzou Demeterem na www.romea.cz, 6. 3. 2009).*

V dnešní době už se skupinové vyprávění u Romů vytratilo. Komunitu dnes stmelují jiné druhy zábavy. Snad bychom se ale mohli pokusit o oživení této tradice alespoň ve školách a vyprávění obohatit o propojení s knihou. Dnes oblíbená představení scénického čtení jsou vlastně také takovým dramatickým vyprávěním.

Tipy k realizaci čtenářských klubů

Cíle a očekávané dopady

Nepředpokládáme, že ze všech účastníků a účastnic našich klubů se stanou vášniví čtenáři a čtenářky. Chtěli jsme jen zasít semínko zájmu, ukázat knížky jako zdroj příběhů, které má cenu objevovat. Vnuknout zájem, který se může později při nějaké vhodné příležitosti znovu vynořit. Nacházet a podporovat střípky původní kultury, kam patřilo i vyprávění, a toto oživit, případně propojit s moderními formami i obsahem. Věříme, že zážitky spojené s četbou v našich klubech si zúčastnění chlapani a dívky budou pamatovat celý život.

Role lektorů a lektorek

Osobnost předčitatele (učitele/učitelky, lektora/lektorky) je naprosto klíčová. Je to nejdůležitější faktor úspěchu. Zásadní je vztah předčitatele k romským teenagerům, schopnost je oslovit a motivovat k účasti. Úspěch mají předčitatelé, kteří tyto děti dobře znají, přijímají je takové, jací jsou, a mají je rádi. Každý lektor/lektorka čtenářského klubu do činnosti klubu vnáší svou specifickou přidanou hodnotu, svoje individuální zájmy a dovednosti, své nadšení. Liší se přístup výtvarnice, učitelky češtiny, učitelky dějepisu, hudebníka, kameramana, fotografa, sportovce, cestovatelky, sociální pracovnice, knihovnice... Tak pestré bylo složení našeho týmu lektorů a lektorek, a všichni byli úžasní! Nadšení pro činnost, která lektory a lektorky baví, je zdrojem potřebné kreativní energie a velmi usnadňuje motivaci mládeže. Kluby v jednotlivých školách měly každý trochu jinou podobu, získané zkušenosti a závěry jsou ale nakonec velmi podobné.

„Ty naše romské děti mi stále více přirůstají k srdci, protože je v nich spousta dobrého a je jen škoda, že to z nich zatím nikdo nevytáhá. Navíc jsou vděční a chtějí se scházet. Zítra mám slíbeno od dvou dětí, že se mnou půjdou na vystoupení pro seniory. Nejsem si sice jistá, jestli to dodrží, ale šanci jsem jim dala. Chtěla bych, aby měli radost z toho, co umí. Umí toho hodně. Nemyslím školu, protože tam to drhne, ale mají v sobě spoustu jiných dovedností.“

„Dnes jsem dostala dárek, který vyrobila doma maminka s dcerou. Moc mne to potěšilo.“

Získání teenagerů do klubu, motivace

Žáci a žákyně v zapojených školách chodili do klubu rádi. Bylo tam vždy příjemně, teplo, kamarádi, občas i svačinky a něco dobrého na zub. Povíдалo se tam otevřeně o všem,

třeba i o sexu. Současně ale od začátku platil pevný řád a jasně nastavená pravidla. Všichni věděli, co můžou od klubu očekávat. Velmi důležitý je vždy soulad mezi tím, co se říká slovy, a řečí těla. K tomuto jsou Romové velmi vnímaví.

„Lekce probíhají se zájmem dětí, mám z toho radost, opravdu čtenářský klub navštěvují. Některé otázky a informace od dětí: A bude klub příští týden? Jo, je to tam dobrý, zase přijdu. Nenudím se. Doma mi nikdo nečetl. Mně se ještě nechce domů.“

„Děti jsou živé a neostýchavé, je nutné jim předem nastavit pravidla: nepřekřikovat se, soustředit se na výklad a čtení atd.“

„Je skvělé, že všech jedenáct dětí velice solidně čte. Je opravdu znát dobrá připravenost z prvního stupně. Jsem rád, že se nám daří nejenom tyto děti začlenit, ale i vzdělávat.“

„Žáci pozorně naslouchali, postupně se uvolnili a v závěru při hodnocení se velmi kladně vyjádřili, že si odpočinuli.“

„Při předčítání bylo vidět, že děvčata relaxují, až se jim podařilo usnout.“

„Já bych řekla, že to, že jsme se začali dětem věnovat, je fajn. Moje kolegyně si na ně stěžují, prý ruší ostatní při výuce. Ale já musím říct, že tím, že děláme třeba jazykové hry jinou formou než ve vyučování, tak i když to nemají úplně správně, tak se snaží, vymýšlejí, přemýšlejí a jsou rádi, že si mohou něco takového zkusit. Učíme se zábavnou formou, rozšiřujeme slovní zásobu, komunikujeme o problémech.“

„Jsou veselí, takže asi všechno bude trošku s humorem a i četbu budu volit v tomhle duchu.“

„Žáci jsou rádi, že mají prostor diskutovat, že někoho zajímají.“

Předčítání

Ve většině romských rodin z těch, které lze charakterizovat jako socioekonomicky znevýhodněné a kulturně odlišné, není obvyklé dětem číst. Proto jsme metodiku práce v klubech založili na předčítání: rodiče dětem nečtou, budeme jim tedy číst my. Předčítání nahlas z hodnotných knih, a to i u starších žáků, je jednou z cest, jak vzbudit zájem o četbu. Očekávanou změnou je vytvoření vztahu ke čtení motivované zjištěním, že v knihách se skrývají strhující příběhy podobné těm, které mládež zná ze seriálů a telenovel, a často i lepší! Pokusili jsme se čtení vrátit místo, které jí náleží. Není to jen předmět obtížné výuky, ale naopak prostředek pro vyprávění, které stojí za to poslouchat. Probuzení zájmu o četbu je prvním krokem, který poté může vyvolat další pozitivní změny ve směru zvýšení čtenářské gramotnosti: rozšíření pasivní i aktivní slovní zásoby, lepší porozumění textu, a nakonec i lepší vyjadřovací schopnosti v českém jazyce. Takto navržený postup je velmi jednoduchý, a je tedy velká šance, že přínos pro cílovou skupinu bude reálný.

V našich čtenářských klubech jsme se pokusili navodit atmosféru blízkí se vyprávění jako za starých časů. Nenuťme mládež číst, pokud sama nechce, ale sami předčítáme. Uvědomujeme si, že velkou konkurencí četbě je televize a internet. V mnoha romských rodinách prý televize běží celý den od rána až do noci. Jsme ale přesvědčeni, že vyprávění a předčítání v pospolitosti může fungovat i dnes. V některých klubech se tato vstupní idea plně osvědčila a opravdu mělo úspěch „jen“ samotné předčítání. Někde předčítání občas nahradili poslechem audioknih s hlasy vynikajících herců a hereček. Často bylo předčítání doplněno povídáním o přečteném textu. A jinde bylo potřeba předčítání doplnit o další aktivity a naplánovat pestrý program se střídáním

činností: hry, výtvarné aktivity, fotografování, společné zpívání a hra na kytaru nebo bubínky, poslech hudby nebo natáčení krátkých scének s videokamerou. Vždy záleží na složení skupiny, na momentální náladě a na zaměření lektora/lektorky. Zvláště propojení s hudbou se v mnoha klubech nedalo vyhnout. Nakonec proč nepodpořit něco, v čem jsou romští teenageři opravdu dobří? Není přece problém chvíli číst a chvíli hrát a zpívat... Zjistili jsme dokonce, že propojení čtení s hudbou podporuje čtenářské dovednosti.

„Děti jsou velmi muzikální, a nejen to – většina z nich má hudební sluch a umí dobře zpívat. Mají také smysl pro výtvarno. Mají zjevný výtvarný cit pro obraz i kompozici, jak vyplývá z jimi pořizovaných fotografií během klubu.“

„Překvapil mě živý zájem o techniku a schopnost rychle se naučit základní ovládání a pravidla. Jsou také schopní se naučit novým technickým dovednostem. Více než polovina z nich se slušně orientuje na PC, preferují především hudbu na Youtube a hledání na Google.“

„Při výuce romské hymny sami členové klubu navrhovali nové a nové verze na webu i další písně vhodné ke zpívání. Pro udržení pozornosti a soustředění při poslechu textu je dobré pokládat otázky k textu s drobným oceněním těch, kteří uhodnou.“

„Muzikálnost dětí jim pomáhá zapamatovat si text a reprodukovat. Lépe ho také čtou než běžný text bez hudby.“

„Při netradičním výchovném koncertu se děti dobře bavily. Nikdo z nás předem nevěděl, co máme očekávat. Zpočátku trochu rozpaky, za chvíli ale zaujetí a nakonec nadšení. Děti se dobře bavily, když účinkující vyzval jednoho z menších neposedných chlapců, aby zahrál na klavír, a pak koukal,

jak to tomu klukovi jde. Naše děti si vždycky užívají pocit zadostiučinění, když je někdo tak trochu podceňuje a pak zírá.“

„Po představení, při úklidu rekvizit začaly děti spontánně zpívat a předvedly, že je jim zpěv a hudba vlastní.“

„Hledáme nejlepší formu, jak vyhodnotit na konci čtenářského klubu nejlepší fotografie, které během našeho setkávání pořídíme. Děcka focení baví a je u něj legrace, takže snad přispívá k tomu, že do klubu chodí docela s nadšením.“

„A tak čteme, malujeme, kreslíme, tančíme, zpíváme, povídáme si a zase čteme, malujeme, posloucháme nebo zpíváme písničky, vyrábíme, hrajeme si atd.“

Výběr knížek k předčítání

Každý rok u nás vychází množství hodnotných a nádherně vypravených knih pro mládež. V každém knihkupectví nebo knihovně rádi poradí, které vybrat. Při zahájení činnosti klubů jsme sami zpracovali seznam doporučených knih k předčítání. Šlo o knihy vyzkoušené na českých teenagech ve školách a v knihovnách. Některé z nich jsme opravdu využili a v klubech se osvědčily, některé se ukázaly z různých důvodů jako ne příliš vhodné.

Potvrdil se předpoklad, že romšší teenageři mají rádi příběhy napínavé a strašidelné, horory. Moc rádi si ale poslechnou i klasické pohádky nebo příběhy o tom, „jak to bylo kdysi dávno“. Pro předčítání lze doporučit krátké texty, které je možné přečíst během jedné lekce, ale osvědčila se i četba na pokračování. Předčítání z knih, podle kterých byly natočeny populární filmy nebo seriály, lze doplnit promítáním daného filmu nebo ukázek. Oblíbené jsou i bohatě ilustrované encyklopedie: „Prvním úkolem pro každého žáka bylo ve školní knihovně najít knihu, která je zajímavá. Většinou si vybrali encyklopedie.“

Dobrým nápadem je zapojit samotné žáky do výběru knih: „Četli jsme si upoutávky k navrhovaným knihám, diskutovali o nich a rozhodovali, kterou knihu pořídit.“

„Děti se převážně shodují na tom, že mezi jejich nejoblíbenější příběhy patří příběhy strašidelné a napínavé.“

„Staré české pohádky jsou vždy oblíbené i v tomto věku.“

„Kniha „Horory na dobrou noc“ se shledala s velkým úspěchem. Všichni poslouchali ani nedutali.“

„Žáci se často chlubí tím, že sledují doma horory. Mým záměrem je ukázat jim, že horor nemusí probíhat jen na obrazovkách jejich televizí, ale že napínavé příběhy naleznou i v knihách. A že je knížka může polapit a už nepustit, dokud ji nedočtou až do konce.“

Další předpoklady zájmu o konkrétní knížku jsou: srozumitelnost, příběh podobný vlastnímu životu, kratší věty, větší písmena.

„Žáci přišli a řekli si sami, že chtějí číst „Poseroutku“. Znovu se rozprostřeli po knihovně, vzali si knížku a četli. V naprostém tichu si prostě četli a bylo vidět, že je to baví. Otázka na závěr: co vás tak baví? Odpověď: je to napsáno normálně a rozumíme tomu.“

„Po příchodu do naší knihovničky se všichni rozhodli, že si budou společně číst knížku „Julie mezi slovy“. Příběh je velmi zaujal. Rozdali si knihy a každý četl jeden odstavec. Každý sledoval a vždy věděli, kdy mají číst. Podle žáků má kniha o Julii tahle pozitiva: je psána lehce, bez dlouhých souvětí, je snadno srozumitelná. Příběh je pro ně velmi jasný, takové situace znají velmi dobře i ze svých životů. Je tištěna většími písmeny – žáci se při čtení lépe orientují. Domů si ji ale nepůjčil nikdo, stále platí, že raději čtou spolu ve škole.“

V klubech jsme předčítali z těchto knížek nebo poslouchali z audioknih (dle abecedy):

Agáta a doktor Lupa (Gerit Kopietz)
Alchymista - Tajemství nesmrtelného Nicolase Flamela (Michael Scott)
Babička (Božena Němcová)
Brnox - průvodce brněnským Bronxem, akce Kateřiny Šedé*)
Deníček moderního fotra (Dominik Landsman)
Deník malého poseroutky (Jeff Kinney)
Děsivé dějiny – Drsná doba kamenná (Terry Deary, Martin Brown)
Dobrodružství Billa Madlafouska (David Laňka)
Emily Strange (komiks)
Faraonova hrobka (gamebook)
Harry Potter (J. K. Rowlingová)
Hitlerova dcera (Jackie Frenchová)
Horory na dobrou noc (Anthony Horowitz)
horory z internetu
Hrůzostrašné pohádky pro malé strašpytlíky (Jiří Žáček)
Chaloupka na vršku (Šárka Váchová)
Já, JůTuber (sepsáno JůTubery)
Jak jsem chodila do školy (Tera Fabiánová)
Ještě jedno, Lído! (Ilona Ferková)
Julie mezi slovy (Petra Dvořáková)
Kafe a cigárko (Marie Doležalová)
Katici, ty to zvládneš (Katarina Taikonová)
Kouzelná lampa a další arabské pohádky (Daniela Fischerová)
Kralevic, král, císař (Alexej Pludek)
Král Karel IV. – Osudový turnaj (Veronika Válková)
Křížové výpravy na východ (Bruno Gloger)
Lichožrouti (Pavel Šrut)
Lili a dvě mámy (Lela Geislerová a Ašta šmé, komiks)
Malý miliardář (David Walliams)
Malý princ (Antoine de Saint-Exupéry)
Mnoho životů, mnoho mistrů (Brian L. Weiss)
Můj příběh 9.58 (Usain Bolt)

Můj život s Blonckou (Alena Kučerová)
My děti ze stanice ZOO (Christiane F.)
Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou (Elena Lacková)
Naše osada - smutné, veselé i tajemné příběhy Romů (Irena Eliášová)
Nejen romská kuchařka (Lubomíra Oláhová)
O nevyřádném dědečkovi (Alena Kastnerová)
Pán prstenů (J. R. R. Tolkien)
Pan Smraďoch (David Walliams)
Patnáctiletý kapitán (Jules Verne)
pohádky od K. J. Erbena, Boženy Němcové a H. CH. Andersena
příběhy a pověsti z našeho města a kraje
Princ Mamánek (Jan Budař)
Ráj na zemi - romské pohádky (Gejza Demeter)
Robinson Crusoe (J. V. Pleva)
Romano suno – sborník ze soutěže (texty romských dětí)
Sirotčinec slečny Peregrinové pro podivné děti (Ransom Riggs)
Skleněné děti (Kristina Ohlssonová)
Skřítek Rozekvítek (Hana Primusová)
Standa a dům hrůzy (Arnošt Goldflam)
Staré pověsti české (Alois Jirásek)
Staré pověsti české – komiks
Straka v říši entropie (Markéta Baňková)
Strašidelná knihovna (Dori Hillestad Butlerová)
Špaček v porcelánu aneb Etiketa, vole! (Ladislav Špaček)
Třináct – neobyčejný deník obyčejné holky (Lauren Myracleová)
Usagi Yojimbo (Stan Sakai, komiks)
Úvod do neštěstí (Paul Watzlawick)
Velká cesta Malého pána (Jiří Stach, Lenka Uhlířová)
Zlatovláska (Josef Kainar)
Zlatý poklad (Markéta Šichtařová)
Zuby nehty (Ivona Březinová a další)

*) „V této oblasti leží naše škola a děti zde bydlí,
proto se kniha setkává s velkým ohlasem.“

Díla romských autorů a autorek

Romové nemají tradici vlastní písemné literární tvorby. Literatura našich romských autorů, ať už psaná v romštině nebo česky, se začala rodit teprve koncem 60. let minulého století s významnou podporou českých nadšenců, zejména Mileny Hübschmannové. Dnes však již díla romských autorů a autorek k dispozici jsou a jejich předčítání velmi doporučujeme. Asi největším pokladem, který jsme v rámci projektu našli (díky doporučení knihovny Muzea romské kultury v Brně), jsou knížky romských autorek Eleny Lackové a Tery Fabiánové.

Knížka Eleny Lackové „Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou“ (vydalo nakladatelství Triáda v Praze v roce 2010) je strhující autobiografické vyprávění ženy pocházející z romské osady na východním Slovensku. Kromě svého života, který je sám o sobě barvitý a napínavý, autorka přibližuje tradice, mentalitu a všední i sváteční život východoslovenských Romů. Tyto paměti představují poutavou sondu do tajů romské kultury a umožňují pochopit některé pro nás často nesrozumitelné projevy romské duše. Knížka zachycuje bezmála celé 20. století od dětství a dospívání ve 20. a 30. letech přes tragédii druhé světové války, 50. léta, kdy Lacková působila jako osvětová pracovnice v romských osadách, až do konce osmdesátých let. Dílo představuje jakýsi mezikulturní most, který slouží ke sblížení dvou odlišných způsobů vnímání světa. Autorčiny vzpomínky v romštině zaznamenala, zpracovala a do češtiny přeložila Milena Hübschmannová. Vyprávění je rozděleno do krátkých kapitol, z nichž každá se věnuje samostatnému tématu, a kromě líčení životních peripetií autorky obsahuje řadu drobných příběhů z každodenního života východoslovenských Romů. Jednotlivé kapitoly se dají číst zcela samostatně. Z knížky je možné vybrat kapitoly vhodné pro mladší nebo starší žáky.

„U této knížky jsem se rozhodla přečíst žákům i předmluvu, aby se dozvěděli, jak tato knížka vznikala, co všechno musela Milena Hübschmannová absolvovat, než sesbírala materiál, než ho zpracovala a přeložila z romštiny do češtiny. Osm let vyprávění natáčela a přepisovala, dokud nebyla v roce 1986 knížka dokončená. Žáky zaujalo již samotné křestní jméno hrdinky – „Elena“, které v romštině znamená Ilona, Ilonka, a došli k závěru, že i jejich paní ředitelka je díky jménu vlastně Romka. Diskuse sklouzla k tomu, že jsme řešili, kdo mé jméno vymyslel, zda je a vždycky bylo v kalendáři, jaká vlastní jména Romové používají, která častěji, která méně, která se používají v určité rodině.“

„Kniha „Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou“ od Eleny Lackové. Četba úvodní části knihy - předmluva, seznámení s autorkou. Diskuse o tom, jak to bylo dříve ve škole, jak to vypadá/vypadalo v osadách. Vysvětlení pojmů použitých v úvodním textu knihy. Žáci jsou knihou zaujatí a chtějí pokračovat hned další týden v úterý.“

“Se žáky jsme rozebírali úvodní citát „Šťastný člověk, který má dobrou rodinu.“ I pro všechny naše žáky je rodina na prvním místě a pro všechny to tak určitě bude po celý život.“

„Děti četba příběhů Eleny Lackové týkající se jejich kultury baví. Problémem je, že v knize je spousta neznámých slov, která nevíme, co znamenají. Děti dostávají úkol zeptat se doma, ale většinou úkol nesplní.“

Útlá brožurka Tery Fabiánové „Jak jsem chodila do školy“ vyšla dvojjazyčně česko-romsky. Zachycuje vzpomínky z dětství v romské osadě na Slovensku před druhou světovou válkou. Knižku vydalo Nakladatelství a vydavatelství ÚDO v Českých Budějovicích v roce 1992.

„Kniha žáky velmi zaujala kniha – její romský text. Skoro okamžitě si rozdělili role: jeden chlapec četl romský text, dvě děvčata překládala. V případě nejistoty si slovo hledali v českém překladu. Dosti často se divili, jak jsou některá slova překládána, znají je jinak. AHA: je zajímavé číst romsky. Další hodinu si žáci sami vyžádali pokračování společného čtení. Žákům, kteří minule nebyli přítomni, velmi rychle a přesně vyložili, co již četli, a začali číst. Trochu se hašteřili, kdo bude číst romsky, ale nakonec se domluvili. Postup byl stejný jako minulou hodinu. Prohlásili, že si knížku chtějí přečíst celou – tím mě velmi překvapili, neboť jsem netušila, že je kniha tak zaujme.“

„Děti byly příběhem okouzleny, přišlo jim to spíše jak pohádka. Tak jsem jim ještě přečetla ze životopisu Tery Fabiánové a věřím, že je to trochu motivovalo do učení. Požádaly mě, zda si mohou knížečku nechat, a tím mi opravdu udělaly radost. Moc jsme si to užili, a tak hledám dál z tvorby paní Fabiánové.“

„Čtení v romštině jim moc nešlo, ale akcent výborný, i jsme se nasmáli.“

„Romská slovíčka umí již jen polovina dětí.“

„Nejvíce je bavilo mé čtení romských vět a jejich překládání. U některých mluví v rodině romsky mezi sebou ještě rodiče, někde už jen prarodiče.“

„Knížka „Jak jsem chodila do školy“ je zaujala. Bylo to vidět. Dohodli jsme se, že ji spolu dočteme příště celou. Navázali jsme pak rozhovor na téma romské osady. Hlavně o složitých podmínkách dříve, ale i nyní. Děčka mě naučila pár romských slovíček a povídali jsme si o tom, jak se mluví v rodinách.“

„Četli jsme z knížky Tery Fabiánové „Jak jsem chodila do školy“. Se zaujetím poslouchali. Často reagovali a srovnávali s dnešní dobou. Zapamatovali si přezdívky dětských hrdinů. Sami uvedli, jaké mají přezdívky oni. Obdivovali, že hrdinka se chtěla učit, ráda chodila do školy. Následoval motivační rozhovor, co je ve škole baví, zajímá, co se jim povedlo a jak najít cestu ke zlepšení.“

„Výborné je čtení romských příběhů a také když se děti baví mezi sebou romsky a já v podstatě nevím o čem.“

„Nejvíce se jim líbil romský text. I mě samotnou nejvíce překvapilo, s jakou vervou se pustili do romského textu. Je vidět, že identita s romstvím je pro ně velmi důležitá.“

Velmi doporučujeme také povídky Ilony Ferkové „Ještě jedno, Lído!“ (vydalo nakladatelství romské literatury KHER v roce 2018). Jde o příběhy ze současnosti odrážející každodenní realitu života Romů, jsou vhodné pro nejstarší žáky. Dále antologii prozaických textů romských autorů z ČR „Čalo vodi/Sytá duše“ – pestrý, reprezentativní a velmi čtivý výběr textů starších i mladších romských autorů a autorek, který vydalo Muzeum romské kultury v Brně v roce 2007, a publikaci „Druhá směna – Jak využívat literaturu Romů ve výuce na 2. stupni ZŠ“. Tato příručka obsahuje texty o historii a specifikách romské literární tvorby v Československu a v ČR, medailony několika romských autorů a autorek, ukázky z jejich textů a cvičení k jednotlivým ukázkám. Příručka je ke stažení na www.romanovodori.cz.

Četba jako východisko k diskusi

Předčítání v klubech v mnoha případech posloužilo jako skvělé východisko k diskusi o nejrůznějších otázkách každodenního života a k nenápadnému výchovnému působení.

Výborné jsou v tomto směru výše zmíněné publikace romských autorů a autorek. Vzpomínky z romských osad jsou základem k diskusi o životě Romů dříve a dnes a o tom, co vyprávěli prarodiče, jak to bylo dříve se školní docházkou, jak to vypadalo v osadách, jak se žije v rodinách dnes, jaký je význam rodiny, role žen a mužů. Také hádky a rozepře. Romská jména, zvyky, svatby a pohřby, slavení svátků, etiketa a společenské chování. Co se jedlo dříve a nyní, tradiční jídla, vaření a romské recepty. Léčení nemocí, pravidla v těhotenství, otázka uhranutí („dodnes i naši žáci uhranutí věří“). Jak se Romové dříve živilí, práce a zaměstnání, volba povolání, bohatství a chudoba ... a mnoho dalších témat. V závěrečné anketě aktivita „společné povídání“ ve většině klubů s přehledem zvítězila jako nejoblíbenější část programu.

„Na můj návrh, zda si při dnešním setkání chtějí číst, poslouchat CD nebo si povídat o knihách – zvítězilo povídání.“

„Měla jsem nachystané knihy s kresleným humorem a povídkami, ale tentokrát na čtení nebyla ta správná chvíle. Padaly návrhy, že bychom si mohli udělat palačinky (čítárna je hned vedle cvičné kuchyňky), kluci to považovali za dobrý vtip. Probrali jsme, jak jde život, povídali o tradičních předvánočních akcích a ke čtení jsme se nedostali. Takže knížky leží na stole a čekají na svou příležitost.“

„Žáci reagovali na to, že hlavní postavou příběhu byla dívka, která říkala, že se vdá až v 18 letech. To je pro naše děti velmi pozdě, protože už v 15 letech chtějí mít děti, a pokud možno se i vdávat.“

„Dnes jsme se bavili o romských jménech, která se v hádkách objevují, protože jsou to jména, která žáci neznají, už se nepoužívají.“

„Vrátili jsme se opět k četbě „Mnoho životů, mnoho mistrů“. Ještě než jsme mohli začít, strhla se diskuse na téma reinkarnace. Je vidět, že toto téma žáky opravdu zaujalo. Dostali jsme se tak až k debatě o indických náboženstvích.“

„Hlavní hrdina knihy „Malý miliardář“ byl velmi bohatý, neměl kamarády, ale naše děti ve škole nejsou vůbec bohaté, ale mají kamarády a kamarádky. Každý se zamyslel nad svým nejlepším kamarádem, povídali jsme si o kamarádství a jeho hodnotách.“

„Pokračovali jsme ve čtení z knihy „Malý miliardář“. Miliarda – množství peněz, libra, jaká je hodnota u nás. Mnozí mají zkušenosti, protože nějakou dobu žili v Anglii. Jeden chlapec přinesl ostatním ukázat 1 libru. Motivační rozhovor o dárcích, které dostávají od svých rodičů.“

„Povídali jsme si také o povolání. Zahráli jsme si na bohaté žáky. Co by si koupili za tisíc, dva tisíce, pět tisíc korun. Už se těší na další pokračování, jak se hrdinovi bude dařit v obyčejné škole mezi chudými, protože mezi bohatými nebyl šťastný.“

„Dnes dámská jízda. Krátké ukázky z knížky a ke všemu mají holky spoustu svých vlastních postřehů a zážitků.“

„Ukázalo se, že knížka „Malý miliardář“ bude sice vtipná, ale zároveň smutná. Trošku jsme o tom podiskutovali. O odlišování se od ostatních, o síle peněz, o smutných okamžicích v životě.“

„Po zhlédnutí filmu „Nebe a dudy“ jsme debatovali o pojmech chudoba a bohatství, přátelství a láska, pomoc, sociální rozdíly, dobrosrdečnost a laskavost, štěstí i neštěstí, netolerance, práce, altruismus, laskavost.“

„Čtení z knížky Markéty Šichtařové „Zlatý poklad“ a diskuse nad tématy: lichva, půjčky, úrok, špatná ekonomická situace, nezaměstnanost, individuální zodpovědnost, sociální dávky. Snažil jsem se děcka seznámit s mými názory na tato témata a snad je i motivovat k tomu, aby nad nimi trošičku přemýšleli. Třeba jestli je opravdu dobré koupit si mobil v ceně dva tisíce na splátky, když mě pak bude stát tři tisíce.“

„Na pracovní list „balón mého života“ jsme měli vyjádřit, co nás v životě povznáší a co nás naopak tlačí dolů. Očekávaný tanec, zpěv, kreslení a sourozenci, rodina byly nejčastější plusy. Také kamarádky nebo obecně přátelé, ale víckrát s důrazem na větu „když nejsou falešné.“

„Měl jsem přichystanou jednu část z DVD „Neviditelné děti“. Často jsem toto DVD pouštěl i v hodinách občanské nauky, když jsem ji učil. Věděl jsem, že to děti chytí za srdce, ostatně jako vždy předtím. Díl od Johna Woo s názvem „Song song and little cat“ myslím na děti opravdu zapůsobil. Proč někdo touží po škole a někdo do ní chodí s takovým odporem? Proč pro jednoho znamená rozbitá panenka největší štěstí a někdo má vše a šťastný není? Proč si nevážíme víc toho, co máme? Co vše musí děti ve světě snášet? Nadhazoval jsem tyto otázky a děti říkaly své názory. Číst už jsme dnes nestihli. Doženeme příště.“

„Děcka si váží obyčejného respektu k jejich osobě.“

Předčítání mladším spolužákům

Předčítání mladším spolužákům (nebo rodičům nebo seniorům ve spřáteleném domově pro seniory) bylo jednou z „menších“ doprovodných aktivit v rámci klubů, ale přineslo natolik zajímavé výsledky, že je zde uvádíme jako samostatnou kapitolu. Úžasné zkušenosti zaznamenali v Bohumíně:

„Žáci sami navrhli, že z knížky Tery Fabiánové „Jak jsem chodila do školy“ si vyberou část, kterou půjdou přečíst mladším spolužákům: budou číst romsky a sledovat, kdo jim bude rozumět. Jedna z děvčat si přečetla celou knihu a vybrala několik odstavců k přečtení. Proběhlo velké dohadování, zda to vybrané je v pořádku nebo ne. Ke konci pak se žáci domlouvali, kdo se ujme čtení textu romského a kdo bude sledovat překlad dětí. Také zjistili, že se musí domluvit s třídní učitelkou mladších dětí, kdy k ní mohou s textem přijít. (...) Pokračuje příprava předčítání pro mladší spolužáky. Žáci si sepsali, co vše potřebují, jaký bude postup při lekci. Po téhle přípravě jsem jim nabídla, aby si celou aktivitu vyzkoušeli. Tři žáci byli „lektory“, ostatní hráli žáky, já byla učitelka 1. třídy, kam chtějí jít. Příklad do třídy opakovali třikrát. Po chvíli čtení jim jeden žák oznámil: „Je to nuda.“ Tak se začali dohadovat, co udělat jinak, aby se to dětem líbilo. Nyní mají připraveno: úryvek, jednoduché doplňující otázky pro děti. Příště budeme pokračovat. Činnost je hodně zajímavá a současně je vidět, že nepředpokládali, kolik je práce při přípravě takové aktivity. Pro mne je nejzajímavější, že chlapec – hodně akční, ale také hodně „zlobivý“, patří k největším aktérům. (...) Pokračuje příprava předčítání. Žáci si znovu vše přežili a vychytávají okamžiky, kde by se mohlo „něco stát“. Nejtěžší je vymyslet aktivity, které by děti bavily. Domluvili se, kdo půjde za třídní učitelkou prvňáků. Požádali mne, abych šla s nimi. Půjdeme další den. (...) Návštěva v 1. třídě. Žáci si domluvili návštěvu na 1. června, na čtvrtou vyučovací hodinu. Kromě knihy si nesli i fotografii paní Fabiánové. V 1. třídě se představili, řekli, co chtějí dělat. Jedna žákyně četla romský text, chlapec překládal. Čtení prokládali otázkami, zda děti rozumí romskému textu. Bylo jasné, že rozumí, protože přezdívku „Velká hlava“ zachytila většina z nich. Paní Fabiánová na fotografii se dětem líbila – dívali se na ni jako na babičku. Celé setkání bylo velice hezké. Bylo vidět, že osmáci mají trému, ale uměli si poradit s každou situací. Prvňáci zase byli nadšení tím, že slyšeli romštinu, že k nim přišla

návštěva. Celé setkání bylo zakončeno velkým potleskem dětí a poděkováním paní učitelky. (...) Dnešní setkání jsme věnovali vyhodnocení přípravy a čtení v 1. třídě. Žáci si pochvalovali, že byli dobře připraveni. Říkali, že je prvňáci zastavují, chválí a ptají se, kdy zase přijdou. Překladatel se ale vyjádřil, že už tam nepůjde, že měl trému a ten pocit už nechce zažívat. Dívka, která četla, také řekla, že už nechce jít číst – že ji to nebavilo. Ale bylo vidět, že tak jen pojmenovává trému, kterou také měla. Když jsme se bavili o tom, že tohle vše se dá nácvikem změnit, nechtěli to slyšet: „nemá to cenu“ říkali. Možná právě tohle – nezažívat stejný, nepříjemný pocit, je klíčem k pochopení toho, proč se jim řada věcí nedaří, proč neumí být vytrvalí.“

„Napadla mě myšlenka pozvat děti ze školky, kam chodí můj syn, a přečíst jim nějakou pohádku. Chtěl bych, aby naše děti prckům taky něco zazpívaly. Uvidíme, jestli budou mít elán něco připravit a nacvičit.“

Podobný úspěch mělo i divadelní představení pro mladší spolužáky:

„Divadelní dílna. Pod vedením profesionálů ze Studia Bez kliky děti vytvářejí divadelní představení pro prvňáčky ve školní družině. Úžasná proměna nejistých a ostýchavých pubertáků v sebevědomé herce. Kouzlem nechtěného vznikla i etuda na téma „předuležitá úča“. Děti si opravdu nácvik hodně užily. Později při samotném představení na nich byla znát tréma, ale shodli se na tom, že to byla příjemná zkušenost. Malé děti koukaly s pusou dokořán.“

Propojení četby s praktickými činnostmi

Často se setkáváme se zkušeností, že romská mládež na druhém stupni základní školy ztrácí zájem o teoretické vzdělávání i o školní docházku jako takovou.

„Pořád se mi potvrzuje domněnka, že téměř veškerá snaha romských dětí pomaličku končí během sedmé třídy. V této době se začínají stýkat se staršími a je to na nich znát. Ztrácejí jakýkoli zájem o školu, jdou ještě do horších známek a horko těžko je donutíme pro zlepšení prospěchu něco udělat. Je to vidět i na zájmu o čtenářský klub. Pravidelně chodí šestáci a k nim pouze dva až čtyři starší.“

„Některé děti, hlavně chlapci, postupně o učení a docházku do školy ztrácejí zájem. Přičítám to jejich přechodu do skupiny starších členů jejich lokality. Tam už se zájem o školu moc nenesí.“

Zdá se ale, že trvá zájem o praktické činnosti, o „skutečné věci“ a propojení výuky s reálným životem. V našich klubech se velmi osvědčily aktivity spojující četbu s nějakou manuální prací.

„Diskuse na téma, co jíme doma, co u babičky a u dědy. Dohodli jsme se, že poslední dvě hodiny klubu v tomto školním roce věnujeme vaření v naší cvičné kuchyni. Žáci si sami vše naplánují a nakoupí. Žáci se domluvili, že uvaří halušky se sýrem a se slaninou. Sami si zakoupili suroviny. Chtěli, abych jen přihlížela, že mě naučí, jak doma vaří. Při práci se žáci střídali, někdo připravoval, další míchali, připravovali ke stolování, umývali nádobí. Kdo měl chvíli volna, četl si v časopisech nebo v knize s recepty „Nejen romská kuchařka“. I já jsem jim některé další recepty předčítala, žáci pozorně poslouchali a následovala diskuse o surovinách. Pokrm se žákům velmi povedl, co uvařili, také snědli.“

„Největší úspěch na knižním veletrhu měl doprovodný program, kdy si kluci vyzkoušeli, jak se rýžovalo zlato.“

Ostatně jako nejlepší doprovodný program byla ve většině klubů dětmi vyhodnocena kovářská dílna se skutečnou výhňí, železem a kladivem. Program spojoval praktickou ukázkou a možnost vyzkoušení tradičního řemesla s četbou příběhů o kovářích.

„Kovářská dílna představuje tradiční romské řemeslo v přibězích a naživo. V každé skupině se našel jeden až dva, kteří o toto nebo podobné řemeslo projevíli skutečný zájem.“

„Moc moc díky za krásnou sobotu! Vyšlo krásné počasí. Přišla se podívat i naše paní ředitelka a moc se jí to líbilo. Děti si to užily a říkaly, že to bylo skvělé. Každý měl několik mincí a chlubily se. Na dlani to ukazovaly všem. Úžasné bylo sledovat, jak děcka zápasí s kladivem, aby vyrazily minci. Všichni to nakonec statečně zvládli. Takže díky, díky, díky.“

Prostředí

Prostředí k předčítání kupodivu není nijak zvlášť důležité. Nadšený lektor/lektorka dokáže mládež motivovat i v obyčejné třídě. Některé lektory a lektorky ale napadlo ukázat dětem, že číst se dá téměř kdekoliv a při různých příležitostech: ve vlaku, při čekání u lékaře, v přírodě ... a samozřejmě v knihovně nebo ve školní knihovně.

„Jdeme s dětmi na odpoledne do skal, kde zvládneme přečíst celou knihu. Pro děti je to nová situace. Řekneme si, kam je vhodné si knihu vzít a kde všude se dá číst (u lékaře, v dopravním prostředku, na zahradě, v posteli atd.) V lese pak zkusíme pracovat s přírodninami.“

„Další schůzka bude 14. června na chatě v Andělské Hoře. Programem bude čtení, natáčení scénky, zpívání, opékání, fotodokumentace, možná i kratší vycházka do okolí, návrat večer, cesta tam i zpět autobusem. Děti o tuto formu schůzky projevíly velký zájem.“

Doprovodné programy

V každém čtenářském klubu se v průběhu projektu uskutečnilo sedm doprovodných programů se zaměřením na čtenářství. Cílem těchto programů byla motivace žáků, odměna za účast v čtenářském klubu a další posílení zájmu o četbu. Doprovodné programy pomohly zprostředkovat jiné způsoby podání příběhu: scénické čtení, dramatické ztvárnění, tiskařská dílna („jak vzniká kniha“), kovářská dílna a příběhy romských kovářů, propojení četby s hudbou, vystoupení vypravěče a nakonec projekce našeho filmu s diskusí o osudu hlavní hrdinky.

V klubech se s velkým ohlasem uskutečnily tyto programy:

Listování: scénická čtení ze zajímavých knížek pro mládež. Ve zhruba hodinovém představení je s využitím rekvizit, kostýmů a hudby a za účasti jednoho nebo dvou herců divákům plnohodnotně představen děj knihy, jazyk autora a atmosféra dané knihy.

*„Široko daleko nejlepší program pro školy. Děti se jedno-
myslně shodly na tom, že by si knihu „Dračí polévka“ samy do-
cela určitě nevybraly, ale po představení mají chuť si ji přečíst.
Po skončení programu přišli další zájemci o vstup do klubu.“*

Studio Bez kliky: volné sdružení lidí z různých umělec-
kých oborů realizuje výtvarné, divadelní a řemeslné dílny,
výstavy a interaktivní programy. V rámci našeho projektu
se v každém klubu uskutečnila divadelní dílna s loutkami,
tiskařská dílna a kovářská dílna.

*„Programové pásmo Studia Bez kliky. Sešli jsme se
v sobotu na celé odpoledne v jídelně Dětského domova.“*

Nejdříve chlapci pomohli Pavlíně a Romanovi s vykládáním věcí a přípravou na knihtisk. Všechny děti zaujala historie písemnictví. Program zaujal i tety. V praktické části si všichni vytiskli stránku, tak jak se to dělalo v počítačích knihtisku. Než stránky uschly, dali jsme si pauzu a přemístili se do herny na divadýlko. Tak to bylo super. Děti, které se mohly zapojovat do děje, byly k neudržení. Zpívalo se, muzicírovalo, rachotilo, i na herectví došlo. Dostali jsme i papírovou formu pohádky, z které jsme si divadlo sestavili. A děti si děj opravdu pamatují a přehrávají ho menším dětem. Bylo to moc poučné a zajímavé a tímto programem žil o víkendu celý domov. Celý program Studia Bez kliky byl úžasný, děti byly nadšené. U divadýlka se pubertáči nacpali až ke zdi :) No nasmáli jsme se a užili jsme si to všichni.“

Divadlo Koráb: divadlo se stálou scénou v Brně, jezdí do škol a kulturních domů po celé republice. Hraje pro děti a mládež, klasické i moderní pohádky. Pro naše kluby divadlo realizovalo hudebně-dramatický pořad „Koncert pro zlobivé děti“ - netradiční, zábavný a interaktivní klavírní koncert.

„Koncert pro zlobivé děti“ – Divadlo Koráb. Kouzla s hudbou a fantazií, přirozená a nenucená výchova ke správnému chování při hudebním představení a vtipné zapojení dětí do poznávání skladeb a dalších informací o hudbě. Děti se aktivně zapojovaly, bavily se a snažily se odpovídat na otázky a hádanky. Opět se ukázalo, že je jim hudba hodně blízká. Představení uběhlo rychle a rozhodně nebyl čas se nudit.“

Martin Hak je vypravěčem příběhů. Příběhů vlastních, příběhů, které se staly jiným, i těch, které se nikdy nestaly. Nabízí živé vyprávění, vede kurzy, dílny i osobní tréninky zaměřené na vyprávění nebo obecněji na práci s příběhem.

„Žáci na vypravěče zpočátku koukali rozpačitě, ale po několika minutách byli absolutně vtaženi do děje. O hodně jsme přetáhli čas, který jsme na tento program měli dohodnutý. Všichni seděli a bez dechu poslouchali.“ „Perlička z dnešního vyprávění: osmáci netušili, co to znamená „nabídnout dámě rámě“. Vysvětlil jsem a ukázal s dobrovolnicí, pak si to ještě vyzkoušel žákovský pár, vznikla z toho debata o tom, zda a proč jít na školní ples a byla kolem toho kupa legrace. Bavil jsem se.“

Dokumentární film

Knihy Klaudie

V rámci projektu vznikl časosběrný dokument o životě dívky Klaudie. Její příběh se odvíjí na pozadí práce čtenářského klubu v Karviné. Četba, předčítání sourozencům a nakonec i vytvoření vlastní malé knížky prostupuje celým dějem. Film může sloužit jako východisko k diskusi nebo k otázkám a odpovědím formou kvízu. Byl film „skutečný“ nebo hraný? Jaký je rozdíl mezi hraným filmem a dokumentem? Kolik bylo Klaudii let? Kolik má sourozenců? Kdo je její otec? V kterých městech a na jakých místech se film odehrává? Znáte písničku, kterou Klaudie zpívá? Jak se Klaudie během filmu změnila? V závěrečné reflexi mohou žáci sdílet své pocity: co se jim ve filmu nejvíce líbilo, co je zaujalo, co si z filmu odnášejí. Je vám postava Klaudie sympatická? Co se vám líbilo na jejím chování? Jak se daří dětem v dětském domově? Má někdo podobné zkušenosti jako Klaudie? Co film sděluje o důležitosti rodiny? Je film smutný nebo veselý? Jaké je jeho hlavní poslání? Je to i náš příběh?

Program s projekcí filmu a diskusí připravila autorka námětu, scénáře a režisérka filmu **Zuzana Dubová**:

„Během filmu děti dávaly pozor, ani nedutaly. Při diskusi pak sdělovaly svoje pocity, názory nebo to, co jim zůstalo v hlavě. Někdo si odnesl smutek, někdo to, že Klaudie se stala jako rodič a to bylo hezké. Jedna dívka řekla, že si odnese dobrý pocit, že ona sama se má vlastně dobře. Další dívka se s filmem ztotožnila, protože film je podobný jejímu životu. Na konci se probíralo poslání filmu – děti do jednoho mluvily o tom, jak je důležitá rodina a sourozenci a oni si to díky filmu uvědomili. Diskusi jsme zakončili tím, jaké má film poselství. Jeden žák řekl, že Klaudie vytvořila příběh, který si sourozenci ponесou do života.“

Různorodé nápady a tipy, které vzešly z našich klubů:

- Prohlídka školní knihovny, možnost prolistovat knížky, prohlédnout obrázky.

„Když knížky vidí a drží v ruce, slyší předčítání a mluví o nich - nakonec se někteří přece jen pustí do čtení.“

„AHA: i knížka může být zajímavá.“

„Vzali si knihy, lehli si v knihovně na koberec nebo sedli na bobíky a začali se. Na závěr jsem se zeptala: bavilo vás tady dnes být? Jednoznačně zaznělo ano. Přestože spolu nedělali nic, jen si každý sám četl, byli spokojeni, klidní a řekli, že příště chtějí zase číst.“

- Návštěva místní knihovny. Seznámení s nejčtenějšími a nejčastěji půjčovanými knihami, prohlížení knih, četba ukázek.
- Návštěva knihkupectví.

„Jelikož zatím v knihkupectví byl z klubu pouze jediný Dan, domluvili jsme se, že si uděláme výlet do Ústí nad Labem a nakoupíme si knihy osobně. Cestou jsme si řekli, jak to v knihkupectví vypadá a jak se knihy vybírají. Také jsme si zopakovali různé žánry a že na zadní straně knih bývá stručný obsah, o čem kniha je. Knihkupci jsou snad všude velice milí, a tak dětem, které se ztrácely, rádi pomohli. Atmosféra a vůně

knih se jim opravdu líbila, ale překvapilo je, kolik některé nové knihy stojí. Kuba to zhodnotil, že knihy jsou vlastně cennost. Po nákupu jsme se občerstvili kofolou v koutku nákupního centra a já jim přečetla úryvky z nakoupených knih. Opět jsme poznali, že je dobré mít knihu při sobě, protože s ní čekání a cestování rychleji utíká. Takže na cestě zpět už všechny děti listovaly svou vlastní knihou, která je pro ně opravdu vzácnost.“

- **Výlet na knižní veletrh. Největším je mezinárodní knižní veletrh a literární festival Svět knihy, který se každoročně koná v Praze (www.svetknihy.cz), ale knižní veletrhy se konají i v jiných městech ČR.**

- **Návštěva autorských čtení.**

„Na konci Dan prohlásil, že je mi moc vděčný, že se mohl vyfotografovat s tak slavným člověkem“.

- **Školní projekt: čtení ve všech předmětech.**

- **Využití tzv. gamebooků. Gamebook je kniha, ve které není čtenář stoprocentně vázán napsaným dějem, ale může si ho do jisté míry sám vytvářet.**

„Žáci se s gamebooky seznámili, porovnávali je s běžnými knihami a byli velmi udiveni, že s knížkou se dá i hrát. Všichni společně čtení poslouchali a soustředili se pečlivě na výběr vhodných odpovědí. Někteří také dovedli své odpovědi zdůvodnit. Bylo vidět, že je téma i způsob čtení zajímavé.“

- **Vlastní literární tvorba a zapojení do literární a výtvarné soutěže pro děti ze základních a středních škol Romano suno (www.novaskolaops.cz/romano-suno).**

„Dnešní schůzku jsme nečetli z knížek, ale z papírů vlastní příběhy, které chceme poslat do soutěže Romano suno. I toto čtení je pro děti obrovským přínosem. Protože čtou česky i romsky.“

- **Zapojení do akce Noc s Andersenem (www.nocsandersenem.cz).**

- **Fotosoutěž a výstava fotek pořízených v klubu.**

- **Ukázky z filmů natočených podle knih.**

- Četba poezie a zpěv zhudebněných básní.
- Převyprávění minulé četby od spolužáků a tipování dalšího průběhu příběhu, jak vše dopadne.

„Navázali jsme na četbu z předchozí hodiny. Vybrali jsme hned následující povídku. Ještě než jsme se do ní ale mohli začít, potřebovali žáci popsat děj první povídky těm, kteří se minulé hodiny neúčastnili. Tím dostatečně namotivovali i ostatní a další povídka nazvaná Vražedný fotoaparát mohla začít.“

„Pokračovali jsme se čtením knihy „Julie mezi slovy“. Každý četl jeden odstavec. Děvčata ale po chvíli změnila taktiku: každá si přečetla jednu kapitolu a ostatním pak vyprávěla její obsah. Jsem až překvapená, s jakým zaujetím děvčata četla.“

- Odhadování, o čem kniha je, podle obálky.
- Hlasování nebo tajná volba, co se bude číst.
- Předčítání s maňáskem, který se zapojuje do děje.
- Výzva: přes jarní prázdniny přečíst a skutečně dočíst jednu knihu.
- Didaktické hry, například „kdo si pamatuje“: vzpomínáme na jména hrdinů z knížek, z které knížky to bylo, o čem to bylo. Jednoduché soutěže: na stromy pověsíme srdíčka či jiné ozdoby s krátkými veršovanými texty. Děti se snaží zapamatovat si je a slovo od slova je zopakují. Za každý zapamatovaný verš získávají bod. Kniha hledá autora: na strom pověsíme barevné lístečky nebo srdíčka s názvy knih a jmény autorů. Děti otáčejí srdíčka a snaží se napsat správné dvojice (autor a název knihy). Za každou správnou dvojici získávají bod. Hra na postavy z přečtených knížek: úkolem je správně nazvat postavy, které jsou rozmístěné v prostoru na kartičkách.

Zápisy ze všech čtenářských klubů potvrzují, že čtení a předčítání s romskými teenagery má smysl.

„Čtení není mezi mládeží oblíbené. Hlavně kluci mají asi pocit, že je to v jejich věku „trošku opruz.“ ALE: „Někteří žáci dávají najevo velký nezájem – třeba i mluvením, ale přitom poslouchají a velmi pečlivě nasávají, co se kolem nich děje. Při další příležitosti se pak doptávají a chtějí další informace.“

„Čteme pořád dál, moc nás to baví.“

„Kupodivu děcka se mě ptají, jestli se ještě sejdeme.“

„Čtenářský klub se blíží ke konci, žáci projevíli lítost nad končícím setkáváním.“

„Chystám se v setkávání pokračovat i po skončení projektu.“

„Čtenářský klub byl velmi oblíbený, určitě budeme pokračovat. Škola je jediné místo, kde se setkají s knížkou.“

„Co dětem účast v klubu přinesla, co si asi odnesou do života? Že kniha je tichý, intimní společník, který jim ukáže mnoho podob života...“

Závěr

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání ve vzdělávací oblasti Jazyk a jazyková komunikace – český jazyk a literatura, v části literární výchova pro 2. stupeň klade na žáky značné nároky. V závěru školní docházky se od žáků očekává schopnost reprodukce přečteného textu, vyjádření dojmů z četby, tvorba vlastních literárních textů, rozpoznání hodnotné literatury od konzumní, znalost a rozpoznání základních literárních druhů a žánrů, znalost nejdůležitějších literárních směrů. Takto definované vědomosti a dovednosti předpokládají samostatnou četbu značného rozsahu a úrovně. U žáků a žákyň, kteří „nečtou“, je dosažení těchto požadavků obtížné.

Prvním krokem ke zlepšení je zlepšení vztahu k četbě jako takové. Žákům a žákyním je potřeba dokázat, že knihy nejsou jen předmětem nezáživné výuky literatury, ale že jsou živým zdrojem strhujících příběhů. A že není potřeba ke knihám přistupovat se strachem, že „tomu nebudu rozumět“.

Francouzský autor, učitel literatury Daniel Pennac ve své „literární příručce“ Jako román (česky 2004, Mladá fronta) doporučuje, aby suchopárnou výuku literatury nahradily „románové“ hodiny, kdy učitel „jen“ předčítá z velkých děl světové literatury a žáci mu visí na rtech. Právě předčítání nahlas, a to i u starší mládeže, je totiž podle Pennaca nejlepší způsob, jak naučit lásce ke knihám.

Proto jsme v našich čtenářských klubech literární díla nijak nerozebírali, neřešili jsme, „co tím chtěl básník říci“, nenutili jsme mládež vyjadřovat „hlavní myšlenky“ nebo charakterizovat hlavní postavy, nevyplňovali jsme testy na porozumění textu ani kvízy nebo dotazníky, nezadávali jsme žádné úkoly. Na programu nebyly komentáře, interpretace, rozborů ani výklady. Nepřidávali jsme k četbě žádné hodnocení, žádné životopisy - pokud se žáci a žákyně nezeptali sami. Místo toho jsme nechali promlouvat samotný text, jak doporučuje Pennac.

Tento přístup je založen na předpokladu, že zájem o příběh je společný všem lidským bytostem od nejstarších dob, bez ohledu na kulturní zázemí. Vyprávěný (nebo předčítaný) příběh se obrací i k publiku, které „nerado čte“ nebo dokonce má se čtením potíže. Čtení v tomto pojetí je sociální aktivitou, která může být sdílena s ostatními členy skupiny ve škole i doma. Naším záměrem bylo využít jedné z charakteristik romské kultury (sdílení a vzájemná podpora) k získání zájmu o četbu, a tím ke zvýšení čtenářské gramotnosti, jež je naopak nedílnou součástí kultury většinové a současně jedním ze základních předpokladů úspěšného zapojení jedince do společnosti.

Použitá metodika se může jevit jako až příliš primitivní, ale je třeba si uvědomit, že šlo o volnočasovou aktivitu, kam žáci a žákyně nebyli nuceni docházet, pro kterou jsme je

museli získat a poté udržet jejich zájem. Proto bylo potřeba navrhnout program, který je současně atraktivní a současně neobtěžující přílišnými nároky.

Hlavní znaky navrženého řešení jsou: jednoduchost a nekomplikovanost, respekt k romské kultuře, maximální omezení „neromských metod“ (žádný důraz na výkon, na soutěživost, na individuální vyniknutí). Poznání specifických potřeb ve vzdělávání romských žáků a žákyň: role příběhu, vyprávění, dramatické metody, propojení s filmem, fotografování, natáčení, osobní zkušenosti. Četba se nevnucuje, ale nabízí.

V klubech se četlo, četlo se více než obvykle a četlo se trochu jinak než obvykle. V rámci doprovodných programů příběhy vystupovaly z knížek do prostoru. Příběh je takto zhmotněn a předáván publiku různými způsoby: dramaticky ztvárněný, vyprávěný s rekvizitami nebo loutkami, vyprávěný bez rekvizit, výrazově předčítaný, obyčejně předčítaný a nakonec, doufejme, i samostatně čtený.

Je to cesta příběhů z knížek ven a zase zpět.

KNIHA KLAUDIE

pohádka z filmu

autorka: Klaudie Pechová

Bylo nebylo jedno království nedaleko Ostravy a v tom království bydlela holčička, malá princezna Klaudinka.

Když se dívám do zrcadla, ptám se ho: jaká jsem? Jsem divoká jako kočička, ale mám dobré srdíčko. Nejraději mám babičku a své sourozence.

V království není Klaudinka sama. Žije s babičkou, velkou královnou, která se o ni od malička stará.

Babička královna má velký dar. I když je nemocná, dělá, že je zdravá, šťastná. Ale nejsem si jistá. Chci jí pomáhat uklízet, vařit čaj, umývat talíře, chodit nakupovat. Těším se na dobré jídlo, jsem totiž mlsná na dortíky.

Klaudie myslí na své sourozence, kterým říká trpaslíci: Valérka, Míša, Michal, Kristyán.

Princezna Klaudie jednou chtěla vidět svět. Chtěla poznat své sourozence, tak se rozjela do trpasličí vily. Jela se svou královnou babičkou a s rancem buchet.

Když Klaudie a babička přijely do trpasličí vily, zaťukaly - a zjevili se skřítkci. Sourozenci na mě naskákali a pak bylo veselo a skotačilo se. No a co se dělo dál? Všichni se rozloučili a princezna odjela zpátky do svého království.

Uběhl nějaký čas a princezna se rozjela zpátky za svými skřítky. Můj nejlepší bráška je Kristyánek, můj mazlíček. Je ve vile od malička. Nepoznává mě, ale určitě si zvykne a bude mě mít rád jako ostatní děti.

Malý Kristyán připutoval do dětského domova ve třech letech. Od té doby uplynulo pět měsíců, ale na výlet s princeznou Klaudií nemůže. Je na to ještě maličký.

Skřítkci se s princeznou procházeli lesem. Skákali na trampolínách a moc se jim to líbilo.

Když jsem odcházela, tak mi tekly slzy, ale utřela jsem si je, aby je děti neviděly.

Cítím se dobře, ale někdy blbě. Víte proč? Chybí mi tam děti, jsou to moje krásné lásky. Je mi líto, že nejsou v našem království. Mám je moc ráda, jsou to moje životy.

Maminka je hodná, nedělá rozdíly. Má hodně starostí, ale musí dostat rozum a zařídit si život tak, aby si děti vzala do své říše.

Ty malé trpaslíky si dám do kapsy a večer si s nimi budu povídat a budu jim číst pohádky. Třeba někdy přijde čas, mávneme kouzelným proutkem a my se dočkáme a budeme všichni spolu.

Zazvonil zvonec a pohádky je konec.

Mimoškolní čtenářské kluby pro romskou mládež

METODIKA

Cílová skupina: žáci a žákyně ze socioekonomicky znevýhodněného a kulturně odlišného prostředí (romští žáci a žákyně) z 2. stupně základních škol. Ve skupině vždy max. 15 žáků a žákyň.

Cíl: probudit zájem cílové skupiny o čtení, podpořit vztah ke knížkám a k četbě hodnotné beletrie v českém jazyce s očekávaným dopadem na rozvoj čtenářské gramotnosti jakožto schopnosti číst s porozuměním a zpracovávat informace z různých zdrojů, vše s respektem ke speciálním vzdělávacím potřebám cílové skupiny.

Časový rozvrh: ideálně 1x týdně jedna lekce v trvání 1 až 2 hodiny po dobu alespoň jednoho školního roku, tj. celkem cca 30 lekcí.

Očekávaný výsledek: žáci a žákyně se zájmem sledují předčítání z hodnotných literárních děl. Předčítání je zajímavá, na

předčítání se těší a ochotně se účastní. Zajímají se o obsah četby, kladou doplňující otázky. V ideálním případě si předčítané knihy půjčují a čtou sami, případně předčítají mladším sourozencům nebo rodičům a dalším členům rodiny. Vědí, že v knihách se skrývají zajímavé příběhy a že četba má hodnotu.

Očekávaný dopad: zvýšení počtu přečtených knih, rozšíření aktivní i pasivní slovní zásoby v českém jazyce, lepší schopnost porozumění textům, schopnost přemýšlet o textech a používat je k dosažení vlastních cílů, k rozvoji vlastních vědomostí a potenciálu a k aktivní účasti ve společnosti (= rozvinutá čtenářská gramotnost).

Materiál a pomůcky: knihy (beletrie), DVD s filmy, notebook, dataprojektor a plátno k promítání filmů, případně další pomůcky (stolní hry, hudební nástroje apod.).

Popis aktivit:

- Před začátkem každé lekce je potřeba žáky a žákyně poučit o pravidlech bezpečného chování.
- Úvodní motivace.
- Hlasité předčítání z vybraných knih.
Předčítá lektor/lektorka (nenutíme předčítat žáky/žákyně, pokud sami nechtějí).
- Lektor/lektorka pouze předčítá, četbu nijak nerozebírá (pokud žáci/žákyně sami nechtějí a neprojeví zájem o diskusi).
- Podle situace v každé skupině může lektor/lektorka předčítání doplnit o doprovodné aktivity: hudba, výtvarné činnosti, hry, soutěže, dramatizace, případně externě objednaná představení s vazbou na četbu a literaturu (scénická čtení, dramatické dílny apod.).
- Doporučujeme četbu propojit s praktickými manuálními činnostmi (řemesla, vaření atd.).

Cesta příběhů

metodická příručka

na podporu čtenářství romské mládeže
ze socioekonomicky znevýhodněného
a kulturně odlišného prostředí

Zpracovala: Helena Burianová

Konzultace a zpětná vazba: Jarmila Horová

Inspiraci poskytli, čtenářské kluby vedli a spolupracovali:

Michal Bartoš, Ilona Bočinská, Ivana Heiduková,
Jarmila Horová, Naděžda Kalábová, Pavla Kopecká,
Vladislava Králová, Ivana Málková, Martina Prýglová,
Jana Siederová, Karel Soukop, Irena Šimšová,
Alena Vašáková, Milena Zatloukalová

Ilustrace: Jitka Hájková

Grafická úprava: Ondřej Kroupa

Zdroje:

Strategie romské integrace do roku 2020. Praha: Vláda ČR, 2015.

ŠORMOVÁ, Kateřina. *Čtenářská gramotnost romských žáků.* Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2015.

FRIŠTENSKÁ, Hana. *Specifická situace romské mládeže na trhu práce.* Praha: Poradenské centrum pro Prahu 3, 2010.

GAC. *Analýza postojů a vzdělávacích potřeb romských dětí a mládeže.* Praha: NROS, 2007.

... a zápisy z čtenářských klubů

Za spolupráci děkujeme všem zapojeným školám, jejich ředitelům a ředitelkám:

Základní škola T.G.Masaryka Bohumín-Pudlov, Trnková 280

Základní škola a Mateřská škola Brno, Merhautova 37

Základní škola Bruntál, Školní 2

Základní škola Jihlava, Jungmannova 6

Základní škola a Mateřská škola Družby, Karviná, tř. Družby 1383

Základní škola Prostějov, ul. Dr. Horáka 24

Základní škola Přerov, Boženy Němcové 16

Dětský domov a Školní jídelna, Tisá 280

Základní škola Valašské Meziříčí, Masarykova 291

Základní škola Vysoké Mýto, Jiráskova 317

Za spolupráci, konzultace, odborné poradenství, tipy a inspiraci děkujeme:

Leona Bikárová, Petra Čermáková, Zuzana Dubová,

Gejza Horváth, Jana Horváthová, Eva Katrušáková,

Lujza Kotryová, Kateřina Němcová, Dušan Slačka,

Jarmila Sulovská, Monika Škanderová, Kateřina Šormová,

Milena Valentová, Miroslav Zima, knihovna Muzea romské

kultury

Za skvělé partnerství v projektu děkujeme:

Celé Česko čte dětem, o.p.s.

Cesta příběhů

Metodická příručka byla vytvořena v rámci projektu
„Cesta příběhů“ CZ.02.3.61/0.0/0.0/16_012/0000587

Realizátor projektu: Labyrint Brno, z.s.

Partner projektu: Celé Česko čte dětem, o.p.s.

Labyrint Brno, z.s., Bendlova 150/26, 613 00 Brno

e-mail: labyrint-brno@volny.cz

www.labyrintbrno.cz

2019

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY